

Д.М. Говорун
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету
“Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого”

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОСТІ

У зв'язку з проведенням в Україні реформування судової системи у відповідності до європейських стандартів великого значення набула проблема захисту прав і свобод людини і громадянина. Відповідні зобов'язання були взяті Україною після підписання Загальної декларації прав людини, Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини.

Починаючи з 2001 року до Кримінально-процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК), законодавцем внесено зміни, направлені на подальше удосконалення правового статусу осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. У ст. 2 КПК одним із завдань кримінального судочинства визначено охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Разом з тим серед вчених і на цей час залишається дискусійним питання про те, чи здійснює слідчий правозахисну функцію.

Досить тривалий час, говорячи про захист прав і законних інтересів, вчені мали на увазі лише права і законні інтереси підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. Згодом почали звертати увагу на забезпечення і захист прав потерпілого. Наразі, варто погодитися з О. Шило, що „тенденції розвитку в останні роки законодавства України, зокрема кримінально-процесуального, зміни суспільної свідомості й офіційної доктрини щодо інтересів держави і людини свідчать про прагнення до створення суспільства охоронного типу, спрямованого на захист прав і законних інтересів кожної людини, незалежно від її процесуального статусу і підстав залучення до провадження у справі”. За таких умов органи, що ведуть кримінальний процес, і слідчий зокрема, в силу свого посадового становища, наявності владних повноважень, обумовлених виконанням

публічних функцій зобов'язані, не тільки дотримуватися прав інших учасників процесу, але й захищати їх від можливих порушень, а також вчиняти дії, спрямовані на їх відновлення. При цьому важливим є те, що слідчий всі дії проводить за власною ініціативою, не покладаючись на активність сторони захисту. Метою правозахисної діяльності слідчого, на думку В. Андрусяка, є попередження, недопущення порушення прав усіх суб'єктів чи сприяння їх відновленню.

Разом з тим у літературі зустрічаються й інші точки зору. Деякі автори намагаються включити правозахисний вид діяльності слідчого у зміст функції розслідування справи, інші – до функції захисту. Існує також думка, що „захист обвинуваченого і підсудного, які є також складовою поняття „захист прав громадян” – не входить до обов'язку слідчого, оскільки слідчий, який об'єктивно, повно і всебічно розслідує кримінальну справу, збираючи як обвинувальні, так і виправдувальні докази, виконує не функцію захисту, а здійснює свої безпосередні обов'язки.

Дійсно, функція захисту і обвинувачення відокремлені у змагальному кримінальному процесі. Проте захищаючи права всіх учасників процесу, слідчий виконує не функцію захисту від обвинувачення, як це має місце у випадку з підозрюваним, обвинуваченим, їх представниками, і не функцію кримінального переслідування, яка здійснюється шляхом об'єктивного, повного і всебічного розгляду кримінальної справи, а саме правозахисну функцію, що прямо впливає із завдань кримінального судочинства та безпосереднього обов'язку слідчого. Як влучно зазначає Ю. Грошевий, „реформаційні процеси у сфері кримінального судочинства повинні йти шляхом створення кримінально-процесуального механізму, при якому належним чином забезпечується баланс публічних і приватних інтересів, адже кримінальне судочинство здійснюється в інтересах всього суспільства в цілому й окремої людини зокрема”.

Захищаючи права і законні інтереси учасників кримінального судочинства, слідчий виконує правозахисну функцію. Але що зумовлює її наявність?

З.Ф. Макарова зазначала, що захист прав передбачає недопущення і попередження їх порушення, а у випадку порушення – їх поновлення і відшкодування заподіяної шкоди. Тобто, захист прав

учасників передбачає не їх пасивне дотримання, а обов'язок здійснювати активну діяльність, спрямовану на їх захист та відновлення у випадку порушення. Крім того, аналіз практики Європейського суду з прав людини свідчить, що з метою захисту прав, передбачених Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Суд значну увагу приділяє обов'язкам держави та її посадових осіб у сфері здійснення правозахисної діяльності, а саме: обов'язку проводити ефективно і своєчасне розслідування, обов'язку пояснити причини відмови у порушенні кримінальної справи, обов'язку відшкодування матеріальної і моральної шкоди та ін. Ця обставина підтверджує думку М. Аширбекової, про те, що „зміст діяльності із захисту прав і законних інтересів приватних осіб, що залучені у досудове провадження, розглядається через призму процесуальних обов'язків суб'єктів". Виконання ж посадовими особами процесуальних обов'язків становить собою активну діяльність кримінального судочинства, пов'язану з реалізацією норм права.

Така активна діяльність є безпосереднім проявом публічної природи кримінального процесу в цілому і принципу публічності зокрема. Саме для кримінального процесу є характерним те, що владне начало обслуговує не тільки державні інтереси, але й інтереси окремого громадянина. Наявність владних повноважень і можливість застосування примусу дає змогу органам, що ведуть кримінальний процес, здійснювати захист прав усіх учасників кримінального судочинства.

Стосовно конкретних форм прояву принципу публічності у правозахисній діяльності, М. Аширбекова виділяє ті, які досягаються виконанням вимог процесуального закону: а) про забезпечення права підозрюваного й обвинувачуваного на захист і забезпечення всіх осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, правом на юридичну допомогу; б) про забезпечення майнових інтересів осіб, які беруть участь у справі; в) про відповідальність держави за заподіяну особам шкоду незаконним і необґрунтованим обмеженням їх прав і свобод; г) про забезпечення державного захисту осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Видається за можливе крім названих форм виокремити ще й ті, які пов'язані 1) із забезпеченням захисту прав заявника у стадії по-

рушення кримінальної справи; 2) із забезпеченням права на захист та юридичну допомогу особі, до якої застосовується екстрадиція.

Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що правозахисна діяльність слідчого є одним з проявів публічності кримінального процесу як принципу, що визначає його сутність і проявляється у цілеспрямованій, процесуальній, владно-організаційній діяльності суб'єктів, уповноважених на ведення кримінального процесу, спрямованій на порушення, розслідування, вирішення кримінальної справи, застосування заходів кримінально-процесуального примусу, прийняття загальнообов'язкових кримінально-процесуальних рішень та захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у справі, з метою досягнення завдань кримінального судочинства.

*Н.В. Марчук,
здобувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
прокурор Дніпропетровської області*

ЗАХИСТ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що одним із очікуваних результатів реформування кримінально-процесуального законодавства України є закріплення за прокурором у кримінальному процесі функції кримінального переслідування. Водночас важливим при цьому залишається виконання у повному обсязі завдань кримінального судочинства, серед яких, відповідно до ст. 2 КПК, на першому місці стоїть охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь. Таким чином, постає необхідність виокремлення і розгляду основних по-